Een intussen

Mees van der Made

*

Het is dinsdagmiddag en ik heb geen zin om de was te doen.

*

Ik schrijf deze zin. Kijk mij eens taal gebruiken. Met woorden geef vorm aan een idee. Dat kan heel simpel zijn: ik schrijf ‘koe’ en pardoes zie je een koe voor je. Is dat niet geweldig? Maar wacht, er is meer. Het werkt ook met abstracte ideeën, concepten die je niet kan vastpakken. *Ik hoop dat taal ons redden kan*. Dat zijn maar liefst vier abstracties voor de prijs van één. Ga maar na. Kan je ‘hoop’ aanraken? Kan je ‘taal’ grijpen? Is ‘redden’ een eenduidig en concreet begrip? Nee. En ik ga hier niet eens een poging doen om te omschrijven wie ‘ons’ dan wel niet is. Toch staat er een zin die betekenis heeft: *Ik hoop dat taal ons redden kan*. Woorden als gereedschap om onze ideeën vorm te geven.

*

Tot zover alles helder. Maar taal is meer dan een kwast of een schroevendraaier. Want wij, taalgebruikers, wij zijn niet alleen het onderwerp, maar ook een leidend voorwerp. Dat zit zo. Ik schrijf deze zin. Ik kiest bewust deze woorden (en andere juist niet) en zet ze in een volgorde die jij prima begrijpt. Je kan gerust zeggen dat ik een schrijver ben – een *essayist* misschien zelfs. Het feit dat ik hier woorden prettig op papier zet, maakt dat ik niet alleen een zoon, een vader, een geliefde ben, maar het maakt mij ook een schrijver. Hé, ineens ben ik het leidend voorwerp. De taal die ik gebruik om ideeën vorm te geven, vormt mij dus net zo goed.

Is dat niet wat kort door de bocht? Ik bedoel: iemand die een hamer gebruikt, is een timmerman. Of een timmervrouw, maar daar komen we later op terug. En iemand die programmeercode gebruikt om een app te bouwen is een developer. Ik wil maar zeggen: het is best logisch dat het gereedschap dat je dagelijks inzet, een deel van je identiteit inkleurt.

Zeker. Toch is er met taal meer aan de hand, veel meer dan ik hier schrijven kan. Maar dit bovenal: wij mensen, wij zijn talige wezens. Woorden laten ons praten, organiseren, voelen dat we ergens bij horen, lesgeven, op websites klikken, daten, trouwaktes tekenen en afscheid nemen. Niet iedereen kan timmeren of software ontwikkelen. Maar taal gebruiken we allemaal. En die taal, die vormt ons. Denk alleen al aan hoe we elkaar namen geven. Voornamen, maar ook scheldwoorden. Aanduidingen die bepalen aan welke kant van de streep we staan. Benamingen die onderscheid willen maken: of we hier horen of ergens vandaan kwamen.

*

Toen mijn dochter klein was, verzon ze het werkwoord ‘opmouwen’. Als in: vóór het handen wassen, moet je eerst even opmouwen, anders wordt je trui nat. Opmouwen. Meer dan dit heb ik niet nodig om uit leggen hoe tantoe mooi taalvernieuwing is. Taal beweegt, ze verandert als een

Barbapapa. En da's maar goed ook. Ik moet er niet aan denken dat we nog steeds 'Hebban olla vogala nestas' zouden schrijven. Als er iets ons níét redden kan, dan is het wel stilstand.

Dus tuurlijk verzinnen we nieuwe begrippen als 'opmouwen' (mijn dochter), 'nachtlampdonker' (ik, voor een gedicht), of 'vingerprins' (zoek maar op). Tuurlijk flippen we lidwoorden, zie 'De Leven' door Sef. Tuurlijk lenen we woorden (*essay*, hallo!) en omarmen we straattaal. En al helemaal in het Nederlands, dat qua vocabulaire best wat uitdijen mag; het Engels kent naar schatting twee keer zoveel woorden (al zijn wij hier wel echte samenstellingkampioenen). Laten we bovendien niet gaan piepen als de spelling verandert. Zelf schrijf ik al jaren *kado*, hoe hardnekkig ook de spelcheck, die me cadeaus blijft aanbieden. Fuck dat, we moeten vooruit. Het leven is vurrukkulluk.

Spelen met taal is vet. Niet als smeerolie of als dikke tante Mina Lutteput. Maar omdat het laat zien dat wij de taal de baas zijn. Wij, mensen, bepalen hoe we woorden inzetten. Wij geven ze betekenis. Niet een woordenboek. Niet een machthebber. Niet AI. Maar wij, als taalgebruikers. En als wij zeggen dat een schroevendraaier ook een blikopener kan zijn, dan is dat zo.

*

Zo, dat was leuk. Maar ook belangrijk. Weet je nog dat ik zei dat taal ons vormt? Dat woorden onze identiteit mede bepalen? Nou, dan is het dus teringessentieel dat wij die taal ook kunnen veranderen. Want talige identiteit verbindt mensen – wij zijn Nederlanders, wij zijn Tukkers, wij zijn gen Z'ers – maar kan net zo goed mensen uitsluiten. Bijvoorbeeld door timmervrouwen timmermannen te noemen. Of als we 'homo' als scheldwoord gebruiken. Het goede nieuws is: wij kunnen nieuwe woorden verzinnen en oude laten verdwijnen. De betekenis die een setje letters gisteren had, kan morgen ook weer anders zijn. Als we dat willen.

*

Ik schrijf deze zin: *Ik hoop dat taal ons redden kan*. Dan vraag ik me af: moeten we worden gered? Ja, er is een bak ellende aan de gang. Landen voeren oorlog met landen, wat zoveel betekent als: bommen die op mensen vallen. De aardbol warmt op. We stikken in de stikstof. Onze kinderen kunnen geen huis meer vinden. En geef het nog één generatie totdat we denken dat prompten hetzelfde als schrijven is. Om te janken allemaal. En toch …

Moeten we worden gered? Misschien is het wel iets typisch menselijks, gered willen worden. Denkt een walvis wel eens: 'Red me!'? Zeggen kastanjebomen ooit tegen elkaar: 'Het zou toch fijn zijn als iemand snel een elixer tegen houtrot uitvindt.'?

Misschien valt er wel niets te redden.
Misschien is redding een taalkundige abstractie die alleen mensen kennen.
Of misschien is er een hoopvolle optie: we worden niet gered, maar kunnen nog wel onszelf redden. Als het einde der tijden nabij lijkt, kunnen we maar beter het onderwerp zijn.

*

En toch schrijf ik weer een zin. En nog een zin. Ik leun erin, als een lievelingsstoel. Niet dat ik hier de wereld red. Maar taal is alles wat ik heb. Ik schrijf het, al is het niet waar. We hebben ook

fietsen, geliefdes, wasmachines, zomervakanties en lievelingsliedjes. Maar om jou mee te nemen in mijn wereld, om er samen wat van te maken, val ik toch weer terug op taal. Dat doen we allemaal. Het is nu eenmaal ons materiaal, om te delen wat er in ons omgaat, om te verbeelden waar we heen willen gaan, om dingen uit te drukken waar nog geen woorden voor bestaan. Taal is onze hamer, als we ooit de spijker op de kop willen slaan.

Tijd voor een verkooppraatje. Tijdens kantooruren ben ik copywriter. Bedrijven en gemeentes en goede doelen en musea betalen mij geld om te schrijven. Want ze weten: goede woorden werken. Je ziet een reclame, en de reclame zegt dat je leven leuker is als je nu snel naar de winkel sprint. En voor je er erg in hebt, sta je bij de kassa te pinnen. Of: op een website staat een knop en op de knop staat het woord 'Klik' en dan veranderen we die tekst op de knop in 'Dit wil ik'. En voilà: ineens blijken veel meer mensen het te willen. Goede woorden werken, ook als je geen stofzuigers of bioscoopkaartjes verkoopt. Vraag maar aan Cicero of aan Barack Obama.

Hier moet je me toch echt even onderbreken.
Ja, woorden zijn waardevol. Maar alles leuk en aardig, taal is soms ook vuil en harteloos, ongezond commercieel of ronduit haatvol. En vaak helaas ook oliedom. De letters van liefdesbrieven zijn net zo goed sloopkogels in de handen van sjacheraars, nazi's en kwakzalvers. Taal mag dan wel een hamer zijn, maar de hamvraag is: ga je nu een huis bouwen, of sla je iemands hersens in?

*

Het is een terechte vraag. Ik denk: woorden zijn niet goed of slecht. En taal staat zeker niet te trappelen om ons te redden, áls ze dat al kan. Maar je hebt helemaal gelijk: hoe prachtig taal ook is, de vraag is altijd wat je ermee doet.

Je kan je afvragen of we nu echt 1.312 woorden nodig hadden om tot deze conclusie te komen. Sterker nog: op dit punt twijfel ik zelfs of taal überhaupt iets dóét. Ik heb het hier over actie. Over rennen, vechten, liefhebben. Over bouwen. Over dansen. Over redden. Hoeveel ik ook van taal hou, taal is niet de actie zelf – de actie die ons redden kan. Je hebt 'Sla me!' En je hebt de klap. Je hebt 'Koop nu', en de transactie. Je hebt de woorden in een boek en je hebt het verhaal dat je meemaakt. Ze liggen als een oorzaak-en-gevolg in elkaars verlengde. Maar ze zijn niet hetzelfde. Woorden zijn de uitnodiging, maar niet het feestje. Het flirten op je dating-app, maar nooit het neuken zelf. Taal is het verlangen, de vraag en de belofte, maar geen inlossing.

Eerst voel je vlinders in je buik.
Dan vraag je: 'Wil je een keer koffie drinken?'.
Uiteindelijk lopen jullie hand in hand naar haar huis.

De vraag zet de actie in gang, maar is niet het hand-in-hand.
Ook andersom – achteraf, zeg maar – zijn woorden niet de daden:

In haar bed hebben jullie seks.
Een dierlijk naakt verdwijnen in elkaar.
Dan rolt ze van je af en zegt: 'Dat was lekker.'

*

Ja, taal woont in allerlei werkwoorden. Zeggen, schrijven, spreken, denken, lezen, luisteren, vragen, overwegen, fluisteren en schreeuwen. Woorden die werken in een zin. Maar is taal zélf ook actie? Wat dóét het, echt? Misschien doen woorden wel niets, zijn woorden alleen maar ruimte, de ruimte tussen droom en daad. Tussen de penarie en de redding. Taal als een *intussen*.

Intussen schrijf ik deze zin. Wat moet ik anders? Aanbellen bij jouw huis en een gedicht voordragen? Midden op straat lemma's uit het woordenboek voorlezen, om koopzieke voorbijgangers te redden van de onwetendheid? Ik ben maar een simpele handelaar in taal. Ik ben hier niet om je te redden. Ik kan je hoogstens een *intussen* brengen.

Oké. Adem in, adem uit. Tel even tot tien. *Ik hoop dat taal ons redden kan*. Ik heb geen woorden die draken kunnen verslaan. Nooit schreef ik een zin die letterlijk onze uitstoot deed verminderen, de zeespiegel liet dalen, doodsbange kinderen een veilig onderkomen bood. De actie die ons redden kan, bestaat slechts buiten de grenzen van mijn woordenschat.

*

En toch schrijf ik nog weer een zin. Wat jij hier leest, dit *intussen*, is een tussentijd die *toen* en *doen* scheidt. Je had een taart kunnen bakken. De was kunnen doen. Voor je buurman naar de groenteboer gaan, een opstand kunnen starten. En toch, toch zijn deze woorden méér dan helemaal niks. Zie deze zinnen liever als een adempauze. Een pas op de plaats, omdat je pas plaatsmaakt voor daden nadat je eerst ruimte hebt gemaakt. Ruimte voor denken. Tot tien tellen. Het vinden van een richting. En boven alles: alle ruimte voor verbeelding, om ons iets voor te stellen wat vandaag nog niet bestaat. Een toekomst, een ideaal. Die ruimte, dát is de taal. Dit weergaloze grenzeloos *intussen*.

*

Nog een laatste ding. Ook al is taal niet onze redding, ze is ongelofelijk schitterend. Deze kwast, deze schroevendraaier die ons ons lachen laat, doet verbazen, dromen. Ons even op adem laat komen. Die onze ideeën in een vaste vorm giet. Niet voor niets heb je dit helemaal tot hier gelezen. Vrees niet; het einde is nabij.

*

Ik schrijf 'dier' en jij ziet een koe, een snoek.
Ik schrijf 'hamer' en jij maakt timmervrouwen van timmermannen.
Ik schrijf 'toekomst' en in jouw hoofd ontstaat een idee van hoe het verder gaat.

*

Het is dinsdagmiddag en ik schrijf een laatste zin.
De was is nog altijd niet gedaan.

*